

Tiivistelmä opinnäytetyöstä

Laitos SUOSALO	Työn laji <u>pro gradu -tutkielma</u>	Tekijä Aikio Ante Samuli	Sivumäärä 110 s. + 19 liitettä
Työn nimi <u>Säpmeles loatnasänit suomelas gielaid davvejoavkkus [Saamelaiset lainasanat pohjoisissa suomalaiskielissä]</u>			
Oppiaine saamen kieli		Aika Huhtikuu 2002	
Tiivistelmä			

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani suomalaiskielten, etenkin suomen ja karjalan kielen, saamelaisia lainasanoja. Etymologioin ja kartoitan sellaisia lainasanueita, joiden murrelevikki on suhteellisen eteläinen. Levikin pohjoisrajaksi on asetettu Kainuun ja Keski-Pohjanmaan murteiden eteläraja; vain tätä pohjoisempaa esiintyviä saamelaisia lainasanoja ei ole käsitelty. Tutkimuksella on kaksi tavoitetta: selittää suomalaiskielten sanojen alkuperää ja käyttää etymologista tutkimusta välineenä, jolla saadaan tietoa Keski- ja Etelä-Suomen ja Karjalan historiallisesta saamelaisasutuksesta.

Työssä esitän uusia saamelaisia lainaselityksiä, ja käsittelen myös sellaisia sanoja, joita on aiemmassa tutkimuksessa arveltu saamelaisperäisiksi, mutta etymologiaa ei ole yksityiskohtaisesti perusteltu. Etymologisen analyysin kohteena ovat kahdeksantoista suomen kielen sanua: sm. *aaje* 'Tähde, suonsilmä', *aisti*, *alkea* 'helppo', *julku* 'eräänlainen salko', *kelo*, *kiihtää* 'kiihdyttää', *kortata* 'korventaa', *koskea*, *kuukkeli*, *lahtea* 'kosteaa', *naala* 'tapa, muoto', *purnu* 'maahan kaivettu säiliösalvos; viljalaari', *rouko* 'väly', *saara* 'haara; kaksihaarainen osa vanhanaikaisessa kaskiaurassa', *sunta* 'suojainen; suojasää', *säimiä* 'Täimiä, pieksää', *viti* 'vastasatanut lumi' ja *vorva* 'arka; herkkäuninen'. Sanoista kymmentä on aiemminkin epäilty lainoiksi; kahdeksassa tapauksessa lainaselitys on uusi.

Olen myös kartoittanut sanojen esiintymät suomen ja karjalan murteissa ja esittänyt niiden levikin karttoina. Levikitietojen analyysi toi neljä keskeistä tutkimustulosta: 1) Saamelaisia lainasanoja tavataan suomen ja karjalan kielten koko puhuma-alueella. Näissä kielissä ei ole murteita, joista ei tunnettaisi yhtäkään saamelaista lainasanaa. 2) Saamelaisia lainasanoja esiintyy suunnilleen yhtä paljon suomen länsi- ja itämurteissa. Sanamateriaalin pohjalta voi arvella, että suomalaisten historialliset kosketukset saamelaisiin ovat olleet suunnilleen yhtä intensiivisiä Länsi-Suomessa kuin Itä-Suomessa ja Karjalassakin. 3) Monien länsimurteiden lainasanojen levikki painottuu erityisesti Lounais-Suomeen, jopa rannikkoalueille. Tutkimuksessa on tavallisesti katsottu, ettei saamelaisia kenties koskaan ole asunut tällä alueella, mutta lainasanat kuitenkin vihjaavat lounaisiin kontakteihin. 4) Joillakin saamelaisilla lainoilla on laaja levikki, joka kattaa miltei kaikki suomen ja karjalan murteet. Näiden lainojen ikää ja lainaamisaluetta on vaikea täsmällisesti määrittää, mutta ne lienevät varsin vanhoja.

Suomalaiskielten saamelaisen lainakerrostuman semantiikassa on substraatille tyypillisiä piirteitä. Monet saamelaiset lainasanat liittyvät erilaisiin paikallisiin ilmiöihin, sekä luonnonympäristöön (topografia, sää, elollinen luonto) että saamelaiseen kulturiin (pyyntiteknologia, hiihto, käsityö). Lainakerrostuman erityispiirre on, että siihen kuuluu neutraalien sanojen lisäksi myös monia ekspressiivisiä ja pejoratiivisia sanueita. Ilmiö todennäköisesti heijastaa tavalla tai toisella lainaamishetken sosiaalisia olosuhteita. Leviävällä suomalaisella maatalousväestöllä lienee laajalti ollut ylenkatsova suhtautuminen alueen vanhaan pyyntiväestöön, saamelaisiin; tämä heijastuu muun muassa suomalaisesta kansanperimästä.

Tulosten pohjalta voi myös ottaa kantaa kielikontaktien tutkimuksen teorianmuodostukseen. Suomen kielihistoriallisessa tutkimuksessa on 1990-luvulla saanut runsaasti huomiota Sarah Grey Thomasonin ja Terrence Kaufmanin kehittämä teoria kielikontakteista. Thomason ja Kaufman painottavat substraattitutkimuksessa äänteellisiä ja morfologisia seikkoja, ja pitävät sanaston merkitystä vähäisempänä. Suomen ja karjalan kielen saamelainen substraatti on kuitenkin selvästi havaittavissa juuri sanastossa, lainattuina appellatiiveina ja paikanniminä.